

ТӨРӨӨС ИННОВАЦЫН ЧИГЛЭЛЭЭР БАРИМТЛАХ БОДЛОГО, ХЭРЭГЖИЛТ**С.Дониддорж**

ДХИС-ийн Удирдлагын академийн 8022 дугаар дамжааны суралцагч, хошууч

Товч агуулга: Даяаршлын нэг давуу тал болох шинэ технологи эзэмшиж, түүнийг нутагшуулж чадсан улс орнууд хөгжлийн давуу байдлыг олж авч байна. Ирээдүйн технологийн чиг хандлага зөвхөн зарим технологийн дэвшлийг хурдасгах төдийгүй, мэдээлэл, био зэрэг технологийн хам нөлөөний үйлчлэлээр аж амьдралын бүхий л хүрээнд хувьсгал хийх юм.

Иймээс Монгол Улсад Инновац гэсэн нэр томъёог хэдийнээс хэрэглэсэн энэ талаар батлагдаж байсан хууль, бодлогын баримт бичгүүдийн талаар судлахыг зорилоо.

Түлхүүр үгс: инновац, төрийн бодлого, хэрэгжилт, инновацын удирдлага, инновацын ангилал

Оршил. Хүн төрөлхтөн шинжлэх ухаан, технологийн хувьсгалд тулгуурлан аж үйлдвэржсэн нийгмээс мэдээлэл авч, даяаршиж буй нийгэмд шилжиж байна. Дэлхий дахины эдийн засаг, зах зээлийн харилцаанд мэдээлэл, хүн, барааны асар өргөн шилжилт хөдөлгөөн, бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний хил хязгааргүй урсгал явагдаж, түүнд суурилсан даяаршлын цоо шинэ нөхцөл байдал бүрдэж байгаагаас улс орнууд хүн, нийгмийн хөгжил, эдийн засгийн өсөлтийн хэтийн бодлогоо даян дэлхийн болон бүс нутгийн хөгжлийн үйл явцтай нягт уялдуулан тодорхойлох болсон.

Нэг. Инновацын тухай ойлголт

Инновац гэдэг үгийн гарал үүсэл нь “in nova” буюу шинээр сэдэх, санаачлах гэсэн утгатай латин үг.

Удирдлагын объектыг өөрчлөн шинэчлэх, эдийн засаг, нийгэм, экологи, Шинжлэх ухаан технологийн үр дүн гаргах зорилгоор шинэ зүйлийг нэвтрүүлсний эцсийн үр дүн нь инновац болдог.

Инновацын тухай хуульд зааснаар “инновац” гэж шинэ мэдлэгийг баялаг болгон хувиргах үйл ажиллагааны үр дүнд бий болсон бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ, маркетинг, зохион байгуулалтын арга, шийдлийг” хэлнэ гэж тодорхойлсон байна.

Хүснэгт 1. Инновацын иж бүрэн ангилал¹

Ангиллын шинж	Бүлэглэл
Хэрэглэх салбараар	Удирдлага, зохион байгуулалт, нийгэм, аж үйлдвэрийн зэрэг
Инновацын үндэс болсон ШУ технологийн дэвшлийн үе шатуудаар	ШУ-ны, технологийн, техник-тоног төхөөрөмжийн, зохион бүтээлтийн, үйлдвэрлэлийн мэдээллийн
Эрчимжилтийн түвшингээр	“Давлагаа”, тэгш, сул, өргөн хэмжээний
Хэрэгжих хурдаар нь	Түргэн, удаан, аажмаар өсөх, тэнцвэртэй, үсрэнгүй

¹ Д.Моломжамц “Инновацын эдийн засгийн үр ашгийн шинжилгээ” сурах бичиг. УБ., 2007он 39 дэх тал

Цар хүрээгээр нь	Тив дамжсан, үндэстэн хоорондын, бүс нутгийн, үндэсний, томоохон, дунд, жижиг
Үр дүнгийн түвшингээр	Өндөр, тогтвортой, нам
Үр нөлөөгөөр	Эдийн засгийн, улс төрийн, эрх зүйн, нийгмийн боловсролын
Хамрах хүрээгээр	Эдийн засгийн, улс төрийн, эрх зүйн, нийгмийн боловсролын
Үйлдвэрлэлийн хүчин зүйлсээр	Үйлдвэрлэлийн хэрэгслийн, хөдөлмөрийн зүйлсийн, хөдөлмөрийн үр дүнгийн, ажиллах хүчний
Зориулалтаар	Сайжруулах, нэмж өөрчлөх, оруулах, солих

Эх үүсвэр: Д.Моломжамц “Инновацын эдийн засгийн үр ашгийн шинжилгээ” сурах бичиг. УБ., 2007

Зах зээлд шаардлагатай байгаа аливаа бүтээл болон бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх үйл ажиллагааны үр өгөөжийн чанарыг нэмэгдүүлж буй шинэ бүтээл юм. Нэг ёсондоо хүний оюун ухааны үйл ажиллагаа, бүтээлч, уран сэтгэлгээний үр дүнд бий болсон нээлт.

Эдийн засгийн өсөлт – тодорхой хугацаанд нэг л бүтээгдэхүүн буюу үйлчилгээг үйлдвэрлэж нэмэгдүүлээд байх болон түүнийгээ л хэрэглээд байх явц.

Эдийн засгийн хөгжил бол өмнө тухайн орчинд байгаагүй, өмнө хэн ч мэддэггүй байсан ямар нэг шинэ бүтээгдэхүүн шинэ зүйл бий болгох явдал өөрөөр хэлбэл ‘Инновац’ гэж тайлбарласан.Товчоор хэлбэл “аливаа шинэ бүтээмж, шинэ санааг эдийн засгийн эргэлтэд оруулж, мөнгө олох” гэж ойлгож болохоор байна.

Бизнес инновац нь компани шинэ арга барил, бүтээгдэхүүн үйлчилгээ, эсвэл стратегийн тусламжтай шинэчлэгдэн сэргэхийг хэлдэг. Инновац нь компаниудад өсөлтийг бүтээж, нэмүү өртөг шингээх боломжийг олгодог. Үүнийг компанид нэвтрүүлэхийн тулд удирдлагууд бүтээлч санаа дэвшүүлж, бизнесийн шинэ санааг амжилттай хэрэгжүүлэх стратеги төлөвлөлт хийх шийдвэрийг гаргадаг.

Инновац яагаад чухал вэ?
Инновацыг үйл ажиллагаанд нэвтрүүлэх дараах шалтгаанууд байна. Үүнд:

Инновац өрсөлдөөнд түрүүлэх боломжийг олгодог. Даяаршил болон хурдацтай өөрчлөгдөж буй зах зээл дээр компани маш их өрсөлдөөнтэй тулгарах болно. Инновацаас сэтгэлгээ нь зах зээлийг урьдчилан таамаглах болон хэрэглэгчийн хэрэгцээ шаардлагад нийцүүлсэн бүтээгдэхүүн үйлчилгээг гаргаж ирснээр өрсөлдөх чадварыг сайжруулж, зах зээлд тэргүүлэгч болоход тусална.

-Инновац таны бизнесийг өсгөж байдаг. Бизнесийн өсөлттэй байна гэдэг нь илүү их ашиг олно гэсэн үг. Амжилттай инновац таны бизнест үнэ цэнийг нэмж, ашгаа нэмэгдүүлэх боломжийг олгоно. Хэрвээ шинийг санаачилж чадахгүй бол бизнес тань өрсөлдөх чадвараа алдаж болзошгүй.

-Инновац нь шинэ технологийн давуу талыг ашиглахад тусална. Шинэ технологиуд хурдацтай хөгжиж буй энэ үед илүү үр ашигтай технологийг олж нээснээр сайн бүтээгдэхүүн үйлчилгээ санал болгон бизнесээ зах зээлд гаргах, гүйцэтгэлээ хянах боломжтой болно. Мөн үүний тусламжтай бизнесээ оновчтой удирдаж чадна.

Бизнес инновац хийхэд одоо байгаа бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ болон арга зүйгээ сайжруулах, эсвэл бүр шинээр эхлүүлж ч болно. Инновацын ерөнхий бүтцээр бүх инновац нь бизнес загвар, бүтээгдэхүүн, бизнесийн элемент (маркетинг, харилцагчийн үйлчилгээ гэх мэт) гэсэн гурван хүчин зүйлийг агуулдаг.

Хоёр.Төрөөс инновацын талаар баримтлах бодлого

Орчин үед мэдлэг оюуны үнэ цэнэ үлэмж нэмэгдэж эдийн засгийн нөөц, үйлдвэрлэлийн чухал хүчин зүйлийн үүрэг гүйцэтгэх болж, түүнд тулгуурласан инновацын эдийн засаг бүрэлдэн тогтох үйл явц эрчимтэй өрнөж байна. Энэ нь улс орнуудын ирээдүйн хөгжлийн чиг хандлага инновацтай салшгүй холбоотой байх нөхцөлийг бий болгож байна.

Инновац нь өрсөлдөх чадварыг бий болгоод зогсохгүй нийгэм, эдийн засгийн хөгжлийн гол хүчин зүйл, хөдөлгөгч хүч бөгөөд үйлдвэрлэлийн өсөлтийг хангаж, улмаар эдийн засгийн дэвшилд хүргэдэг болохыг бүх нийтээр хүлээн зөвшөөрч байна. Үүнтэй холбоотойгоор аливаа улс орны хөгжлийн түвшин инновацын идэвхжилтээр тодорхойлогдоно хэмээн үзэх болж, олон улс орон өөрийн онцлогт тохирсон төрийн инновацын бодлого боловсруулан хэрэгжүүлж, үндэсний инновацын тогтолцоог бүрдүүлж, мэдлэгт тулгуурласан эдийн засгийн үндэс суурийг тавьж чадсанаар ихээхэн амжилтад хүрч байна.

Манай улсын хувьд 1998 онд Шинжлэх ухаан, технологийн тухай хууль баталсан байдаг бөгөөд тус хуульд инновац гэсэн нэр томъёог хуульчлаагүй бөгөөд "технологи" болон, "шинжлэх ухаан, технологийн үйл ажиллагаа" гэсэн нэр томъёог хуульчилж өгсөн байдаг.Тухайлбал:

- "технологи" гэж оюуны бүтээлийг хэрэглээний бүтээгдэхүүн болгон хувиргахад чиглэгдсэн хүн, техник, мэдээлэл, зохион байгуулалтын харилцан уялдаат үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх аргуудын цогцыг;

- "шинжлэх ухаан, технологийн үйл ажиллагаа" гэж техник, технологи, эдийн засаг, нийгмийн болон бусад асуудлыг шийдвэрлэх, шинжлэх ухаан, технологи, үйлдвэрлэл, үйлчилгээний нэгдсэн цогцолборын үйл ажиллагааг

хангах зорилгоор шинэ мэдлэгийг бий болгох, хэрэглэхэд чиглэгдсэн үйл ажиллагааг хэлнэ гэж хуульчилжээ.

Харин 2006 онд батлагдсан "Шинжлэх ухаан, технологийн тухай хууль"-д инновац гэдгийг тусгайлан тодорхойлоогүй боловч инновацын талаар бодлого боловсруулж, хэрэгжүүлэх талаар тусгасан байдаг. Тухайлбал: Тус хуульд Засгийн газрын бүрэн эрхэд "үндэсний инновацын тогтолцоог хөгжүүлэх бодлогыг боловсруулах, хэрэгжүүлэх" гэж, Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны асуудал хариуцсан төрийн захиргааны төв байгууллагын Шинжлэх ухаан, технологийн зөвлөлийн бүрэн эрхэд "салбарын шинжлэх ухаан, технологи, инновацын чадавхыг хөгжүүлэх гэж заасан энэ нэр томъёог үндэсний хэмжээнд хуульчилсан эхний арга хэмжээ болсон байна.

Засгийн газрын 2007 оны 2 дугаар тогтоолоор батлагдсан Монгол Улсын шинжлэх ухаан, технологийг 2007-2020 онд хөгжүүлэх Мастер төлөвлөгөөнд "технологийн инновацад түшиглэн эдийн засгийг шинэчлэх зорилт"-ыг тавьсан бөгөөд түүнийг хэрэгжүүлэх хүрээнд үндсэн 4 стратегийг дэвшүүлсэн байдаг.

Улмаар дээрх хуультай уялдуулан Засгийн газрын 2007 оны 306 дугаар тогтоолоор Монгол Улсад Үндэсний инновацын тогтолцоог хөгжүүлэх хөтөлбөрийг батлан хэрэгжүүлсэн нь энэ чиглэлийг хөгжлийг эрчимжүүлэх арга хэмжээ болсон.

Тус хөтөлбөрт тусгаснаар "Үндэсний инновацын тогтолцоо"-г гурван түвшинд хэрэгжүүлэх шаардлагатай гэж үзсэн байдаг. Үүнд

1. Дээд түвшин: үндэсний түвшний нэгдмэл бодлого, стратеги, тэдгээрийн хэрэгжилт.

2. Дунд түвшин: стратегийн шинжтэй томоохон хөрөнгө оруулалт, судалгаа эрдэм шинжилгээ, боловсролын байгууллага, төр-хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагаа, салбарын түвшний инновацын менежмент.

3. Анхан шатны түвшин: бүтээлч сэтгэлгээ, инновацын чадавхыг бий болгон хэвшүүлэх, оюуны бүтээл бүтээх чадварын үнэлэмжийг сайжруулах, технологийн шинэчлэл, энэ чиглэлийн нийтийн боловсролыг дэмжих зорилготой байнгын үйл ажиллагаа.

Инновацыг хэрэгжүүлэгч нь: Инновацыг бий болгон хэрэгжүүлж байгаа иргэн, хуулийн этгээд; технологиос, технологи, аж үйлдвэр, хөдөө аж ахуйн парк (технопарк), технологийн инкубатор, инновацын сан, инновацын төв зэрэг инновацыг бий болгож, аж үйлдвэр болон нийгмийн бусад салбаруудад дамжуулах үндсэн үүрэгтэй инновацын үйл ажиллагааны төрөлжсөн зохион байгуулалттай бүтэц; төрийн байгууллага; хувийн байгууллага; төрийн бус байгууллага, үйлдвэрлэгч, хэрэглэгчдийн эрх ашгийг хамгаалах, төлөөлөх эрхтэй олон нийтийн байгууллага, мэргэжлийн холбоод байж болохоор заасан.

Хөтөлбөрийн тусгаснаар инновацын тогтолцоог хөгжүүлэхэд үндсэн 5 стратегийг баримтлахаар тусгагдсан байна. Үүнд:

Стратеги 1. Шинжлэх ухаан-үйлдвэрлэлийн тогтвортой хамтын ажиллагаа, хамтарсан судалгааны ажлыг дэмжин урамшуулах эдийн засгийн хөшүүргийг бий болгох.

Стратеги 2. Инновацын санхүүжилтийн олон хэлбэрийг дэмжин хөгжүүлэх.

Стратеги 3. Инновацын дэд бүтцийн элементүүдийг бүрдүүлэн хөгжүүлэх:

Стратеги 4. Инновацын үйл ажиллагаанд оролцогчдыг шаардлагатай мэдээллээр хангах, зөвлөгөө өгөх, мэргэжилтэн бэлтгэх тогтолцоог хөгжүүлэх.

Стратеги 5. Инновацын эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох.

УИХ-ын 2008 оны 12 дугаар тогтоолоор батлагдсан "Монгол Улсын мянганы хөгжлийн зорилтод суурилсан үндэсний хөгжлийн цогц бодлого"-д "Үндэсний инновац, бүтээмжийн үр

ашигтай тогтолцоог бүрдүүлж, эдийн засаг, нийгмийн шинэчлэлд түүний оруулах хувь нэмрийг дээшлүүлнэ" гэсэн стратегийн зорилтыг дэвшүүлсэн.

Инновацын тухай хууль 2012 онд батлагдсан ба уг хуулиар "инновац" гэсэн нэр томъёог хуульчилсан. Тухайлбал: "Инновац" гэж шинэ мэдлэгийг баялаг болгон хувиргах үйл ажиллагааны үр дүнд бий болсон бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ, маркетинг, зохион байгуулалтын арга, шийдлийг" хэлнэ гэж тодорхойлсноос гадна шинэ мэдлэг, инновацын бүтээгдэхүүн, үндэсний инновацын тогтолцоо гэх мэт нэр томъёонуудыг тодорхойлсон.

Уг хуулиар "Шинжлэх ухаан, технологийн ололтыг эдийн засгийн өсөлтийг эрчимжүүлэх, өндөр технологийн болон өрсөлдөх чадвартай бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх, экспортлох, өндөр үр ашигтай үйлчилгээний төрөл, хэлбэрийг бий болгоход чиглүүлэх, инновацын үйл ажиллагааны чадавх, нөөцийг оновчтой байршуулах, төрийн дэмжлэгийн үр ашгийг нэмэгдүүлэх зорилгоор инновацын тэргүүлэх чиглэлийг тогтооно." гэж заасан.

Тус заалттай холбоотойгоор Засгийн газрын 2020 оны 35 дугаар тогтоолоор Инновацын үйл ажиллагааны тэргүүлэх чиглэл (2020-2025 он)-ыг баталсан байна.

Инновацын үйл ажиллагааны тэргүүлэх чиглэл

1. Мэдээллийн технологи

-Хиймэл оюун хөгжүүлэх, хиймэл оюунд суурилсан бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх

-Их өгөгдлийн боловсруулалт, хамгаалалт, бүтээгдэхүүн хөгжүүлэлт)

2. Шинэ материалын технологи

(Арьс шир, ноос, ноолуур гүн боловсруулах, Дулааны материал үйлдвэрлэл-Шинэ түлшний материал)

Биотехнологи, үйлдвэрлэлийн технологи

(Хөдөө аж ахуйн болон байгалийн түүхий эдийг орчин үеийн биотехнологийн аргаар хүнс, хүний эм,

вакцин, био бэлдмэл хийх, бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх, Малын эм урвалж, вакцин, ургамал хамгаалах бэлдмэл хийх)

4. Сэргээгдэх эх үүсвэртэй эрчим хүчний технологи (Эрчим хүчийг хуримтлуулах технологи, Эрчим хүчний хэмнэлттэй, үр ашигтай дэвшилтэт технологид суурилсан барилга байгууламж)

5. Үндэсний онцлог бүхий соёлын инновац, бүтээлч үйлдвэрлэл

(Дижитал технологид суурилсан контент, соёлын үйлчилгээ (үндэсний түүх, өв соёл, уламжлалд түшиглэсэн үндэсний онцлог бүхий 3D контент, кино, -Ухаалаг технологид суурилсан төрийн болон бизнесийн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний хөгжүүлэлт)

Монгол Улсын Их хурлын 2020 оны 52 дугаар тогтоолоор “Алсын хараа-2050 Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого”-ыг баталсан. Уг баримт бичигт “Олон улсад өрсөлдөх чадвар бүхий үндэсний шинжлэх ухаан, технологи, инновацын тогтолцоог хөгжүүлнэ”. гэсэн зорилтыг дэвшүүлсэн.

Засгийн газрын 2018.08.01-ний 233 дугаар тогтоолоор “Төрөөс инновацын талаар баримтлах бодлого”-ыг, Засгийн газрын 2020.01.29-ны 33 дугаар тогтоолоор “Үндэсний инновацын тогтолцоог хөгжүүлэх хөтөлбөр”-ийг тус тус баталсан байдаг бөгөөд Засгийн газрын 2021 оны 314 дүгээр тогтоолоор хүчингүй болгосон байдаг.

Дүгнэлт

Ардын Засгийн газрын 1921 оны 11 дүгээр сарын 19-ний өдрийн тогтоолоор “Судар бичгийн хүрээлэн” байгуулагдсанаар Монгол Улсад орчин цагийн Шинжлэх ухааны байгууллага бий болсон гэж үздэг. Тус хүрээлэн байгуулагдсанаас хойш шинжлэх ухааны салбар эрчимтэй хөгжиж эхэлсэн байна. Мөн 1996 онд батлагдсан Монгол Улсын Шинжлэх ухаан Академийн эрх зүйн байдлын

тухай хуульд “Монгол Улсын Шинжлэх Ухааны Академи нь тус улсад шинжлэх ухаан, тэргүүний технологийг хөгжүүлэх зорилго бүхий шинжлэх ухааны төв байгууллага мөн гэж тодорхойлсон.

Шинжлэх ухааны дунд хугацааны (2018-2025) оны стратеги төлөвлөгөөг Монгол Улсын Шинжлэх ухааны академийн Тэргүүлэгчдийн хурлын 2018 оны 02 дугаар тогтоолоор батлан хэрэгжүүлж байна.

Монгол Улсад инновацын эрх зүйн орчин бүрдсэн. Харин шинжлэх ухааны салбарын төсвийг нэмэгдүүлэх шаардлагатай гэж үзэж байна.

Санал

- Салбар, салбарын онцлогт нийцүүлэн инновацын чиглэлээр хүний нөөцийг сургаж, дадлагажуулах;

- Байгууллагуудад төрөөс хэрэгжүүлж буй чиглэлийн дагуу инновацын үйл ажиллагааг сурталчлах, энэ чиглэлээр нийтэд мэдээллийг түгээх ажлыг эрчимжүүлэх ажлыг санаачлах зэрэг болно;

Эх сурвалжийн жагсаалт

- Монгол Улсын “Инновацын тухай хууль”

- Шинжлэх ухаан, технологийн тухай хууль

- Монгол Улсын Шинжлэх ухаан Академийн эрх зүйн байдлын тухай хууль

- “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого”-ын баримт бичиг

- Монгол Улсад Үндэсний инновацын тогтолцоог хөгжүүлэх хөтөлбөр

- Инновацын үйл ажиллагааны тэргүүлэх чиглэл (2020-2025 он)

- Төрөөс инновацын талаар баримтлах бодлого

- Үндэсний инновацын тогтолцоог хөгжүүлэх хөтөлбөр

- Д.Моломжамц “Инновацын эдийн засгийн үр ашгийн шинжилгээ” сурах бичиг. УБ., 2007 он.